

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حقوق زن در خانواده

ارائه دهنده: دکتر پیام فروزنده

تابستان ۱۴۰۲

خانواده

- خانواده قدیمی ترین و مهم ترین گروه اجتماعی است که پایه آن را زن و شوهر تشکیل می دهند.
- خانواده نخستین نهاد اجتماعی است که انسان در آن گام می نهد و در آن آموزش می بیند و شخصیتش شکل می گیرد.
- تاریخ به ما می آموزد که تواناترین ملت ها آنهایی بودند که خانواده در آنها قوی ترین سازمان را داشته است. از سوی دیگر هم سستی روابط خانوادگی خبر از دوره انحطاط می دهد.
- تقابل حق و تکلیف

حقوق زن در اسلام

- دیدگاه به زن در قبل از اسلام: زن در آفرینش فرع بر مرد در نظر گرفته می‌شد و از حقوق اولیه محروم بود. عدم حق انتخاب در ازدواج، محرومیت از ارث و کالا قلمداد کردن زنان از نمونه‌های این محرومیت‌ها بودند.
- دیدگاه قرآن به زن: در قرآن داستان خلقت زن همچون خلقت مرد است و در آفرینش برابر بوده و آفرینش زن فرع بر آفرینش مرد نیست. زن و مرد هر دو دارای وظایف دینی مشترک هستند و قرآن کریم زن و شوهر را لباس، یاور و جفت یکدیگر بیان نموده است. پیامبر گرامی اسلام نیز همواره می‌کوشید تا حقوق زنان را در زندگی شخصی، موقعیت زنان در خانواده و جامعه را بهبود بخشد. رفتار عادلانه ایشان با همسران، تکریم زنان، مذمت رفتارهای عرب جاهلی و توصیه مردان به رعایت حقوق زنان از اقدامات ایشان در این راستا بود.
- چند حدیث در خصوص محبت به همسر:
پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: باید زنان را از عطر مو تا نوک انگشتانشان گرامی داشت.
همچنین می‌فرماید، بهترین مرد کسی است که از نظر همسرش بهترین باشد.
امام صادق علیه السلام فرمود: هرچه زن دوستی بنده افزایش یابد، برایمانش افزوده می‌شود.
پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : نشستن مرد نزد زن و فرزندش ، نزد خدای متعال محبوبتر است از اعتکاف او در این مسجد من.
امام صادق علیه السلام : هر که به خانواده اش نیکی کند ، خداوند بر عمرش بیفزاید .

بررسی مسائل حقوقی خانواده

- نکته اولیه و بسیار مهم: لزوم پایبندی به قواعد اخلاقی و اجتماعی به عنوان اصول زندگی مشترک در خانواده و نگاه به قواعد حقوقی به عنوان آخرین راه حل. نگاه ویژه به ایثار و فداکاری برای داشتن زندگی موفق.
- ازدواج (نکاح) یک قرارداد غیرمالی میان زن و مرد است که آثار مالی و غیرمالی متعددی دارد. بعضی از این آثار با توافق طرفین بار می‌شود، مثل مهریه و برخی بدون توافق طرفین ایجاد می‌شود، مثل نفقه.
- مهم‌ترین قوانین موجود، قانون مدنی مصوب ۱۳۱۳ و قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱

خواستگاری

- هر زنی را که موانع نکاح با او نباشد را می‌توان خواستگاری نمود.
- آیا هرگونه خواستگاری جایز است؟
- تا جایی که عرفاً مزاحمت برای بانوان تلقی نگردد که در این صورت موجب مجازات حبس و شلاق خواهد شد.

نامزدی

- تفاوت نامزدی در عرف و قانون

- نامزدی در قانون: یک قرارداد عهده‌ی جایز میان دو طرف برای ازدواج در آینده است که هر یک از طرفین می‌تواند آن را بر هم بزند.

- مسئولیت‌های ناشی از برهم زدن نامزدی:

- جبران خسارات (مادی و معنوی) ناشی از برهم زدن غیرموجه نامزدی

این موارد برای برهم زدن موجه است، اگر غیرموجه بود در بند اول که جبران خسارت است قرار می‌گیرد و در هر حال مستحق عین یا قیمت است.

- پس دادن عکس‌ها: عکس‌هایی که در دوره نامزدی داده شده باید برگردانده شود.

- سو استفاده از عکس‌ها: هرگونه تهدید به ارسال یا انتشار تصاویر خصوصی یا خیلی خصوصی یا اقدام به آنها جرم است و مجازات‌های نسبتاً سنگینی دارد.

ثبت ازدواج

- لزوم ثبت نکاح و طلاق در دفاتر رسمی که تکلیف مرد است و عدم انجام آن مجازات دارد. (ماده ۴۹ قانون حمایت خانواده)
- ثبت نکاح دائم همواره و ثبت نکاح موقت در صورت باردار شدن زوجه، توافق طرفین یا شرط ضمن عقد الزامی است.
- گواهینامه تندرستی چیست و چه کاربردی دارد؟
- وفق ماده ۲۳ قانون حمایت خانواده، دفاتر ازدواج پیش از ثبت نکاح باید گواهی عدم اعتیاد به مواد مخدر و عدم ابتلا به بیماری های واگیردار و خطرناک برای زوجین و فرزندان ناشی از ازدواج یا واکسینه شدن در برابر این بیماری ها را اخذ کند و سپس ازدواج را ثبت کند.
- اگر در گواهی طرف مقابل معتاد یا دارای بیماری های واگیردار بود چه؟
- با اطلاع و خواست طرفین نکاح ثبت می شود.

سن ازدواج و اجازه برای ازدواج

- سن ازدواج در حقوق ایران: دختر سیزده سال و پسر پانزده سال
- آیا قبل از آن هم می‌شود؟
- بلی ولی با دو شرط اذن ولی + رعایت مصلحت که تشخیص آن با دادگاه است.
- مقنن در حمایت از دختران عدم رعایت شرایط مذکور را مستوجب مجازات‌های شدید برای مرد، ولی طفل (دختر) و عاقد دانسته است.
- اجازه پدر یا جد پدری در ازدواج دختر: ازدواج دختر باکره منوط به اجازه پدر یا جد پدری است.
- اگر پدر یا جد پدری اجازه نداد؟ دختر با مراجعه با دادگاه و معرفی مردی که می‌خواهد با او ازدواج کند و مهریه و شرایط نکاح، اجازه را از دادگاه بگیرد.
- اگر پدر و جد پدری فوت نموده بودند؟ نیازی به اجازه کسی نیست.

ازدواج با غیرایرانی‌ها و پروانه زناشویی

- ازدواج زن ایرانی با مرد بیگانه: نیازمند اخذ پروانه زناشویی از وزارت کشور است.
- پروانه زناشویی چیست؟
- ارائه گواهی‌نامه از مرجع رسمی کشور متبوع مرد مبنی بر بلامانع بودن ازدواج با زنان ایرانی و به رسمیت شناختن آن
- اگر مرد غیرمسلمان و زن مسلمان بود، گواهی یا استشهاد تشریف به دین مبین اسلام
- استعلام رسمی نشانگر بودن متاهل یا مجرد بودن، نداشتن پیشینه بد و محکومیت کیفری
- گواهی استطاعت مالی بر پرداخت هزینه‌های زندگی زن و اولاد
- در مواردی که وزارت کشور مصلحت بداند، می‌تواند تضمین‌های مناسب را از مرد مطالبه کند.

تعدد زوجات

• به نظر تان مهم ترین علت کاهش چند همسری در زمان حاضر چیست؟

به نظر همانطور که مارکس اقتصاد را زیربنای جامعه معرفی می کند، مهم ترین دلیل را باید در تحول در ساختار اقتصادی جستجو کرد. در زمان قدیم، اقتصاد مردسالار بود و خانواده به عنوان یک واحد اقتصادی با مدیریت مرد در نظر گرفته می شد و هر یک از اعضای خانواده کارگر واحد اقتصادی محسوب می شدند که به همین دلیل برای پیشرفت اقتصادی خانواده تعداد زیادی زن و فرزند نیاز بود اما الان دیگر خانواده واحد اقتصادی محسوب نمی شود، در نتیجه نیازی به گسترش خانواده در جوامع امروزی مشاهده نمی شود.

• آیا ازدواج مجدد مرد مجاز است؟ هم بله هم خیر!

ماده ۱۶ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳:

مرد نمی تواند با داشتن زن همسر دوم اختیار کند مگر در موارد زیر:

۱- رضایت همسر اول

۲- عدم قدرت همسر اول به ایفای وظایف زناشویی

۳- عدم تمکین زن از شوهر

۴- ابتلای زن به جنون یا امراض صعب العلاج موضوع بندهای ۵ و ۶ مادهی ۸

۵- محکومیت زن وفق بند ۸ مادهی ۸

۶- ابتلای زن به هر گونه اعتیاد مضر برابر بند ۹ مادهی ۸

۷- ترک زندگی خانوادگی از طرف زن

۸- عقیم بودن زن

۹- غایب مفقودالاثر شدن زن برابر بند ۱۴ مادهی ۸

*در خصوص بند یک دادگاه در صورت امکان باید از خود زن دعوت کند تا ببیند رضایتش چگونه به دست آمده و علاوه بر آن توانایی مالی مرد و توانایی وی برای اجرای عدالت را هم بررسی می کند.

• خب حالا اگر مرد بدون اجازه دادگاه ازدواج کرد چه؟

• سابقا برای مرد مجازات تعیین شده بود که شورای نگهبان به علت مخالفت آن با شرع، مجازات را نسخ نمود و حالا دیگر ضمانت اجرا از این جهت ندارد و نکاح دوم هم صحیح است. ولی از آنجایی که ثبت ازدواج دائم ضروری است و تکلیف مرد است و دفتر ازدواج بدون اجازه دادگاه، نمی تواند نکاح دوم را ثبت نماید، از جهت عدم ثبت ازدواج می تواند مجازات شود.

آثار ازدواج (آثار غیرمالی)

- 1. تکالیف مشترک زوجین:
- حسن معاشرت: با همدیگر با صمیمیت و احترام رفتار کنند و عدم حسن معاشرت زن نشانگر ناشزه بودن وی است و عدم حسن معاشرت مرد نشانگر نشوز وی است که در صورت شدید بودن، می‌تواند برای زن ایجاد حق طلاق از طریق دادگاه نماید.
- معاضدت (همکاری): در تشیید (استحکام) مبانی خانواده و تربیت اولاد. عدم انجام این وظایف توسط زن نیز باعث ناشزه محسوب شدن او می‌گردد.
- وفاداری

آثار ازدواج (آثار غیرمالی)

- 2. ریاست شوهر بر خانواده: ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی می‌گوید که در روابط زوجین ریاست خانواده از خصائص شوهر است. این ریاست یک سری آثار دارد:
- زن می‌تواند با موافقت شوهر از نام خانوادگی او استفاده نماید.
- اقامتگاه قانونی زن، همان اقامتگاه شوهر است.
- ولایت قهری بر اطفال با شوهر است.
- هزینه اداره خانه و خانواده با شوهر است.
- حق تعیین مسکن با شوهر است و زن باید در منزلی که شوهر تعیین می‌کند، سکنی گزیند (مگر اینکه خوف ضرر بدنی، مالی یا شرافتی باشد و زن منزل را ترک می‌کند ولی برای اینکه ناشزه محسوب نشود، باید این موارد را در دادگاه اثبات نماید).
- در خصوص شغل زن: شوهر می‌تواند زن را از اشتغال به حرفه یا صنعتی که منافی مصالح خانوادگی، حیثیات خود یا زن است، منع کند.
*مرد باید منافی مصالح خانوادگی یا حیثیات خود یا زن بودن را در دادگاه اثبات کند و با حکم دادگاه مانع اشتغال وی شود و به موجب ماده ۱۸ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳ این حق متقابل برای زن نیز شناسایی شده است، با این تفاوت که یک شرط اضافی دارد که این امر در معیشت خانواده اخلال ایجاد نکند.
- زن باید از شوهر تمکین نماید (ریاست شوهر را در حدود متعارف و مشروع بپذیرد). زنی که تمکین نکند، ناشزه محسوب می‌شود و شوهر از دادگاه می‌تواند الزام به تمکین او را بخواهد و زن ناشزه مستحق نفقه نیست.

آثار ازدواج (آثار مالی)

- 1. استقلال مالی زن:
- اولاً دارایی زن و شوهر مشترک نیست و ریاست شوهر تاثیری در دارایی ندارد؛
- ثانیاً زن می‌تواند هرگونه تصرفی در دارایی‌های خود اعم از جهیزیه یا اموال دیگری مال اوست بکند؛
- ثالثاً کار اقتصادی زن هم مال او محسوب می‌گردد و مجبور نیست جز مواردی که معاضدت و حسن معاشرت محسوب می‌شود را به رایگان در اختیار شوهر قرار دهد و می‌تواند برای آن مزد مطالبه کند. البته برای کارهایی که شوهر به او گفته انجام دهد، نه کارهایی که خودش با تمایل خود انجام داده است.
- همچنین زن اگر در دادگاه اثبات کند که به امر یا اجازه مرد، از مال خود برای مخارج متعارف که بر عهده مرد بوده، هزینه کرده و قصد تبرع (احسان) نداشته است، می‌تواند معادل آن را از مرد مطالبه کند.

آثار ازدواج (آثار مالی)

- 2. نفقه:
- نفقه چیست؟ نفقه عبارت است از همه نیازهای متعارف و متناسب با وضعیت زن، از قبیل مسکن، البسه، غذا، اثاث منزل، هزینه های درمانی و بهداشتی و خادم در صورت عادت یا احتیاج به واسطه نقصان یا مرض.
- ضمانت اجرای عدم پرداخت نفقه:
- مدنی (دریافت نفقه از شوهر و در صورت عدم امکان دریافت نفقه، طلاق): تمیکن زن.
- کیفری (مجازات): تمکین زن + تمکن مالی مرد.

آثار ازدواج (آثار مالی)

3. مهریه: مال معینی است که با انعقاد عقد نکاح، زن مالک آن می‌شود.

مهریه می‌تواند: عین معین/منفعت/عمل(کار)/حق (مثل طلب) باشد.

شرایط مهریه:

باید مالیت (ارزش عرفی) داشته باشد.

مال باید متعلق به مرد باشد.

مال باید به گونه ای باشد که زن بتواند آن را تصاحب کند (مشترکات عمومی و موقوفه و... نباشد).

باید مقدار، جنس و وصف مال مشخص باشد.

باید منفعت عقلایی و مشروع داشته باشد.

اگر شرایط فوق را نداشت چه می‌شود؟ بنابر مورد، زن مستحق مهرالمثل یا مثل یا قیمت آن مال خواهد بود.

مقدار مهریه: آیا ۱۱۰ سکه سقف مهریه است؟

از نظر قانونی هیچ حداقل و حداکثری تعیین نشده است. اما تا صد و ده سکه را باید مرد پرداخت کند و اگر پرداخت نکرد، تا زمان اثبات اعسار (عدم توانایی پرداخت) به زندان می‌رود، اما برای بیش از آن ملائت (توانایی زوج برای پرداخت) ملاک است و با دارا شدن از وی دریافت می‌شود ولی زندان نمی‌رود. یعنی زن با اثبات اینکه مرد مالی دارد، از طریق دادگاه یا واحد اجرای اداره ثبت، مازاد صد و ده سکه را وصول می‌کند.

مهریه حضرت زهرا چقدر بود؟

پانصد درهم. معادل تقریباً پنجاه و هفت گرم نقره.

اگر مهریه وجه نقد بود، چه مبلغی ملاک است؟

تعدیل با شاخص قیمت سالانه (شاخص تورم) بانک مرکزی

حق حبس زوجه

نحوه مالکیت زوجه بر مهریه تا قبل از اولین نزدیکی

طلاق

- 1. به اراده مرد: اصولاً مرد هر زمان و به هر ترتیبی می‌توانست ازدواج را برهم بزند، لکن برای حمایت حقوق زن و خانواده، اکنون ابتدا باید مرد به دادگاه مراجعه کند و دادگاه موضوع را به داوری ارجاع می‌دهد و در صورت صدور گواهی عدم امکان سازش اجازه اجرا و ثبت صیغه طلاق را می‌دهد.
- 2. به درخواست زن:
 - الف- استنکاف مرد از دادن نفقه یا عدم توان وی
 - ب- عسر و حرج زن
 - ج- غیب بیش از چهار سال مرد
 - د- وکالت زن در طلاق
- 3. طلاق توافقی: ارجاع طرفین به مرکز مشاوره جهت سازش یا صدور گواهی عدم امکان سازش

رابطه طلاق و حقوق مالی زوجه

- ماده ۲۹ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱:

- دادگاه ضمن رأی خود با توجه به شروط ضمن عقد و مندرجات سند ازدواج، تکلیف جهیزیه، مهریه و نفقه زوجه، اطفال و حمل را معین و همچنین اجرت المثل ایام زوجیت طرفین مطابق تبصره ماده 336 قانون مدنی تعیین و در مورد چگونگی حضانت و نگهداری اطفال و نحوه پرداخت هزینه های حضانت و نگهداری تصمیم مقتضی اتخاذ می کند. همچنین دادگاه باید با توجه به وابستگی عاطفی و مصلحت طفل، ترتیب، زمان و مکان ملاقات وی با پدر و مادر و سایر بستگان را تعیین کند. ثبت طلاق موکول به تأدیه حقوق مالی زوجه است. طلاق در صورت رضایت زوجه یا صدور حکم قطعی دایر بر اعسار زوج یا تقسیط محکوم به نیز ثبت می شود. در هر حال، هرگاه زن بدون دریافت حقوق مذکور به ثبت طلاق رضایت دهد می تواند پس از ثبت طلاق برای دریافت این حقوق از طریق اجرای احکام دادگستری مطابق مقررات مربوط اقدام کند.

حضانت

- حق و تکلیف بودن حضانت
- آیا شیر دادن مادر به طفل تکلیف مادر است؟ مجبور نیست و مستحب است، مگر اینکه تغذیه طفل به طریق دیگر ممکن نباشد و در هر حال می تواند اجرت آن را شوهر بگیرد.
- حق تقدم مادر بر پدر در حضانت طفل سالهای اولیه تولد کودک (تا هفت سالگی با مادر خواهد بود).
- بعد از هفت سالگی، حق تقدم با پدر است، لکن دادگاه با مصلحت طفل تصمیم می گیرد.